

ВОДИЧ ЗА СНИМАТЕЉЕ СЛИКЕ

У циљу свеобухватног расветљавања и систематизације права и обавеза сниматеља слике у домаћој филмској и телевизијској индустрији, повезивања правних смерница са креативним потребама, правилима струке и обичајним нормама у индустрији, а како би на једном месту био забележен минимални нормативни и практични оквир поступања сниматеља слике у односима са другим учесницима у креирању пројеката аудиовизуелне индустрији, а зарад креирања почетне основе за даља унапређења од стране будућих генерација сниматеља слике, удружење „Српска асоцијација сниматеља, САС“ презентира својим члановима, сниматељима слике и заинтересованој јавности предметни водич.

Сврха водича је да донесе конкретне смернице које помажу транспарентности у раду, заштити ауторских права законом одређених аутора у индустрији, а што је дакле, практична вредност и за друге коауторе филмских дела, као што су сценаристи и редитељи, али и за носиоце сродних права, као што је продуцентско право, јер помаже у стварању јасних односа.

Едукативна вредност водича је посебно значајна, јер ће сниматељима слике и другим професионалцима понудити јасна тумачења сложених правних појмова и законских прописа, што може послужити као основа за будуће иницијативе у регулацији права.

На крају циљ водича је да побољша квалитет домаће продукције, унапреди заштиту права учесника у процесу стварања филмског дела односно дела аудиовизуелне индустрије, услове рада и допринесе професионализацији индустрије, пружајући дугорочну подршку одрживом развоју филмске и телевизијске уметности.

ПРАВНИ ОКВИР

У овом водичу претежно ће бити представљен правни оквир који се тиче заштите сниматеља слике као учесника у стварању филмског дела, који сходно одредби члана 11. Закона о ауторском и сродним правима („Службени гласник РС“, бр. 104 од 16. децембра 2009, 99 од 27. децембра 2011,

119 og 17. децембра 2012, 29 og 18. марта 2016 - УС, 66 og 18. септембра 2019.)¹ (у даљем тексту: **ЗАСП**) имају законску позицију **главног сниматеља** и равноправни су коаутори на филмском делу, као колективном ауторском делу, с тим да, сва три коаутора филмског дела (писац сценарија, режисер и главни сниматељ) сходно одредби члана 89 ЗАСП могу, такође, самостално располагати својим ауторским доприносом у колективном ауторском делу какво је филмско дело.

На почетку, важно је да скренемо пажњу да је термин „филмско дело“ генерички законски појам, али да се он мора шире разумети односно посматрати тако да се под тим термином не сматра само „филм“, већ и друге врсте аудиовизуелних формата, као што су ТВ серије, рекламе, музички спотови и слично.

Један од највећих изазова за сниматеље слике у индустрији је управо тај што се не потенцира довољно на чињеници да њихов допринос стварању једног пројекта није искључиво у тзв. извршилачком делу посла (који се посматра као рад сниматеља слике у својству посленика из уговора о наруџбини регулисаног Законом о облигационим односима), а то је **ауторски допринос који представља супстанцијални, суштински допринос сниматеља слике аудиовизуелном делу, што и сам ЗАСП препознаје.**

Дакле, након што је истакнуто да главни сниматељ, односно сниматељ слике, представља коаутора на филмском делу као колективном делу, као и да својим ауторским доприносом на том делу, може самостално располагати, потребно је указати односно јасно раздвојити **спектар права која сниматеља слике стиче својим ауторским ангажманом у стварању дела.**

ВРСТЕ АУТОРСКИХ ПРАВА И ИЗАЗОВИ ДОСАДАШЊЕ ПРАКСЕ

Основна подела ауторских права, према националном законодавству, а што је тековина и међународног законодавства, јесте на **имовинска ауторска права и морална ауторска права.**

Имовинска ауторска права једног аутора, а у конкретном случају главног сниматеља, представљају различите видове могућности за економску односно комерцијалну експлоатацију његовог дела. Суштински, то је спектар права који омогућава зараду од једног ауторског дела, кроз различите видове коришћења самог дела. Искључиво носилац имовинских ауторских права има неометану могућност да економски искоришћава једно ауторско дело, на различите начине, а што је у контексту филмске индустрије најважније и искључиво су она пододна да се другоме уступе односно на другога пренесу. Једна од главних сврха уговора које сниматељи слике закључују са продуцентима тј. продукцијама је управо та да продуцент стекне од сниматеља слике имовинска ауторска права, како би могао несметано да искоришћава филмско дело, да од њега зарађује, а да притом не постоји ризик да се изложи тужби од стране сниматеља слике због таквог коришћења, као и зарад могућности преноса тих права на трећа лица (нпр. стране продукције и слично).

¹ Члан 11. ЗАСП: „Коауторима филмског дела се сматрају писац сценарија, режисер и главни сниматељ.

Ако је музика битан елемент филмског дела (музички филм) и компонована је за то дело, онда је и композитор коаутор филмског дела.

Ако се ради о цртаном, односно анимираном филму или су цртеж или анимација битни елементи филмског дела, онда је и главни аниматор коаутор филмског дела.“

Имовинска ауторска права одређена су **одредбама чланова од 19 до 33 ЗАСП-а** и не могу се сва применити у конкретном односу сниматеља слике и продуцента тј. филмске индустрије, већ су намењене неким другим уговорним односима. Честа појава у пракси је да продуценти, у уговорима ове врсте, које закључују са сниматељима слике, не захтевају пренос ауторских имовинских права, према терминологији закона, већ прилагођавају ту терминологију реалним потребама у пракси, али се и такво прилагођавање огледа и мора огледати односно произилазити из законске терминологије имовинских ауторских права.

Дакле у уговорима са продуцентима често се у члановима уговора који се тичу уступања ових права, срећу, примера ради, следеће дефиниције *„право продуцента да емитову пројекта у којој је коришћен Прилог Аутора произведе кинематографски и/или телевизијски сјеццијал и видео сјеццијал односно право коришћења снимљене емитоване Пројекта у којој је коришћен Прилог Аутора кинематографском произвођачу за производњу кинематографској и/или телевизијској сјеццијала, као и видео произвођачу за производњу видео сјеццијала“* а која дефиниција на изглед не може наћи своје упориште у имовинским ауторским правима из чланова од 19 до 33 ЗАСП. Међутим, оваква дефиниција јесте проистекла из законске терминологије и може се подвести односно заправо представља пренос права имовинског ауторског права из члана 31 ЗАСП тј. права на прилагођавање, аранжирање и другу измену дела. Дакле, реч је о преносу имовинског права на прилагођавање, аранжирање и другу измену дела, а продукције често у уговорима детаљније описују шта се под тим правом подразумева, како би задовољиле потребе праксе, евентуално трећих страна којима намеравају да даље пренесу то право и слично.

Колективно остваривање ауторских права – УФУС АФА ЗАШТИТА

Посебан аспект на који је потребно указати код помињања имовинских ауторских права аутора према закону јесу она имовинска ауторска права прописана одредбама чланова **29 ЗАСП** и то **право реемитовања и кабловског реемитовања** и **32 ЗАСП** и то **право јавног саопштавања дела које се емитује** публици на јавним местима као што су возила јавног саобраћаја, ресторани, чекаонице и сл. путем техничких уређаја као што су радио апарат или телевизор.

Дакле, ЗАСП прописује могућности разним ауторским областима да остваре накнаде или *шансијему* од коришћења њиховог ауторског дела односно ауторских права у привредно правном промету и на тржишту Републике Србије. С тим у вези, организација за колективно остваривање ауторских права у филмској индустрији је удружење УФУС АФА ЗАШТИТА-Организација филмских аутора Србије, која је добијањем одговарајуће дозволе од Завода за интелектуалну својину Републике Србије, стекла законска јавна овлашћења да у своје име, а за рачун аутора прикупља накнаду на име коришћења ауторских дела филмских аутора од стране трећих лица и да ту накнаду расподељује ауторима или другим носиоцима права на филмском делу, између осталог и главним сниматељима.

Управо у смислу те дозволе, а како се горе набројана имовинска права аутора остварују искључиво преко организације за колективно остваривање права сходно закону, то се показало од круцијалне важности да директори фотографије као главни сниматељи ова два права, и по закључења уговора са продукцијама, задрже за себе односно у свом власништву како би код УФУС АФА ЗАШТИТЕ били квалификовани да оптирају за тантијеме.

Међутим, објективан проблем са којим се директори фотографије сусрећу у пракси је тај да постоји апсолутна свест о томе да продуценти, иако не споре право ауторима да остварују тантијеме, желе да и горе наведена два права стекну од аутора како би филмско дело могли да искоришћавају у пуном обиму. Имајући наведено у виду, смерницама за стандардизацију уговора сниматеља слике у филмској и телевизијској продукције (у даљем тексту: смернице) које прати овај водич, а које садржи минимум принципа чланова удружења САС, удружење је понудило решење за превазилажење овакве законске поставке, тако да и директори фотографије задрже два наведена права и тиме остварују *танџијеме* преко УФУС АФА ЗАШТИТЕ, а и да не спречавају продуценте да остварују ова два права у пуном обиму, ради задовољења тржишних захтева и својих потреба и то се огледа у предложеним члановима типског уговора који се налазе у оквиру смерница где је јасно наведено да директори фотографије задржавају имовинска ауторска права **реемитовања и кабловског реемитовања и јавног саопштавања дела које се емитује публицы на јавним местима**, али изричито потврђују да се неће супротстављати ни томе да продуценти користе предметна права.

На крају дела о имовинским ауторским правима од круцијалне важности је истаћи да ЗАСП прописује обавезу да се ова права с аутора на друго лице или касније са другог лица на треће лице уступају односно преносе писаним уговором који мора задовољити одређену форму и садржати све законом прописане елементе.

Морална ауторска права једног аутора одређена су одредбама **чланова од 14 до 18 ЗАСП-а** и она суштински представљају право аутора на заштиту свог метафизичког доприноса једном делу, односно да заштити своју оригиналну идеју, визију, концепт, свој ауторски печат који жели да презентира јавности, да заштити оно што представља душевни и креативни допринос једног аутора ауторском делу.

Посебно је важно напоменути да морална ауторска права, према Закону, нису преносива односно не могу бити предмет уступања односно преноса уговором на било која трећа лица, па ни на продукције. Ова права увек остају код аутора и сва трећа лица, укључујући и продуцента, који уговором од сниматеља слике углавном стиче већину имовинских ауторских права, морају и дужна су да их поштују.

Морална ауторска права према ЗАСП су следећа: **право патернитета** односно право једног аутора да као такав буде признат, **право на назначење имена аутора** односно право једног аутора да његово име или псеудоним буду назначени приликом сваког јавног саопштавања ауторског тј. у конкретном случају филмског дела, **право објављивања** односно право аутора да одлучи када ће и како његово ауторско дело бити објављено (овде је потребно напоменути да иако је реч о моралном праву аутора, како у пракси индустрије у највећем броју случајева, сниматељи слике закључују уговоре са продуцентима пре стварања свог ауторског дела, самим чином да продуценту уступају имовинска ауторска права као што су право на јавно саопштавање односно емитовање филмског дела које настаје односно које је предмет уговора, себи заправо ускраћују ово право објављивања), **право на заштиту интегритета дела** односно право аутора да се супротставља изменама свог ауторског дела од стране неовлашћених лица, као и да се супротставља јавном саопштавању његовог ауторског дела у измењеној или непотпуној форми од стране неовлашћених лица (ово морално право прожима се са имовинским правом којим се дозвољавају преправке и измене на ауторском делу, па ће у пракси често ово право сниматеља слике бити ограничено према

продуценту), као и **право на супротстављање недостојном искоришћавању ауторског дела**, на начин којим би се вређало право на част и углед аутора.

Битно је истаћи да се, у практичном смислу, набројана права могу шире посматрати од сувопарне дефиниције, па је тако чест случају у пракси сниматеља слике да им продуцент или друга неовлашћена лица, без изричите сагласност сниматеља који је израдио ауторско дело, након неког времена изврше измену односно преправљање „*kolor grejdinga*“ што је свакако кршење моралног ауторског права аутора и што је удружење покушало да истакне и заштити у типском моделу уговора који је садржан у смерницама које прате овај Водич, тако што ће у уговорима између продуцентата и сниматеља слике односно директора фотографије бити прописано да је одлука о „*kolor grejdingu*“ искључиво на директору фотографије и да за измену истог продуцент мора да прибави изричиту писану сагласност директора фотографије као (ко)аутора филмског дела.

Оно што се у досадашњој пракси индустрије уочава јесте да се опсег, како имовинских ауторских права (иза чега се можда и може препознати економска логика), тако и моралних ауторских права, све више сужава у односу на сниматеље слике као (ко)ауторе на филмском делом, односно постоји тенденција што већег ограничавања моралних ауторских права сниматеља слике на пројектима израде филмског дела, што је поступање које пркоси закону и што може водити као потпуном деградирању директора фотографије као аутора. Иако је такво поступање често вођено потребом продуцентата да што више заштите свој пројекат односно своје улагање и да касније остваре максимизацију зараде од пројекта, односно да вероватно није плод намере да се сниматељима слике та права одузму, циљ овог водича као смерница које га прате јесте да укаже на ову неправилну тенденцију и да се у разговорима између свих учесника у стварању филмског дела, постигне свест да су заправо морална ауторска права оно што осликава идеју аутора и његову ауторску слободу, у коју нико не би смео нити требало да се меша, нити да је угрожава. У том контексту битно је истаћи да је **чланом 96 ЗАСП**² управо прописано да наручилац ауторског дела, у овом случају продуцент, може односно има права да усмерава и контролише поступак стварања дела, али не и да тиме суштински ограничава слободу уметничког и стручног изражавања аутора. Дакле, обичај који је установљен у пракси, уговорима између продуцентата и директора фотографије, у чијим одредбама је до сада претежно навођено да продуцент као наручилац има право и да ограничава уметничку и стручну слободу аутора, то није у складу са законским оквиром и требало би да се установи свест између ових партнера да је слобода уметничког и научног стваралаштва сниматеља слика на пројектима неприкосновена.

ДРУГИ ВАЖНИ ЧЛАНОВИ ЗАКОНА И ИЗАЗОВИ ДОСАДАШЊЕ ПРАКСЕ

С обзиром на темељено проучавање тенденција у пракси аудиовизуелне индустрије, а посебно уговора између продуцентата и сниматеља слике, уочено је још неколико ситуација које су се

² Члан 96 ЗАСП: „Наручилац ауторског дела има право да усмерава и контролише пословање стварања дела, али не и да тиме суштински ограничава слободу уметничког, стручног или научног изражавања аутора.“

„уобичајиле“ у овим уговорима, а ко је нису у складу са позитивном легислативом и које би тенденције заједнички требало исправљати.

У предметном контексту указујемо да је правна природа уговора између продуцентата и главног сниматеља односно директора фотографије или сниматеља слике мешовита и то тако да представља **уговор о филмском делу** регулисан одредбама **чланова од 88 до 94 ЗАСП** и **уговор о наруџбини ауторског (филмског) дела** у смислу одредби **чланова од 95 до 97 ЗАСП**. Управо се у том смислу правна природа тог уговора даље прелива и на домен Закона о облигационим односима, односно правну природу „класичног“ уговора о наруџбини у смислу одредби тог закона, а које се односе на извршилачки односно посленички рад директора фотографије на изради дела, који рад се не тиче ауторског домена, а о чему ће више бити речи у наставку.

Дакле, према законској дефиницији уговора о филмском делу из одредбе **члана 88 ЗАСП** то је уговор којим се једно или више лица обавезују произвођачу филмског дела да стваралачки сарађују на изради филмског дела и уступају му своја имовинска права на то дело, што је у складу са чланом 11 ЗАСП који прописује да су писац сценарија, редитељ и главни сниматељ коаутори на филмском делу.

У вези са одредбама које у закону регулишу уговор о филмском делу је и тенденција створена у пракси односно тенденција која се традиционално имплементира у уговоре између продуцента и директора фотографије, а то је да одлуку о коначној верзији филмског дела доноси продуцент. Оваква одредба у уговорима би морала бити предмет ревизије и измене, с обзиром да је чланом 90 ЗАСП прописано **да се филмско дело сматра завршеним када је постигнут договор о коначној верзији између коаутора** (међу којима је главни сниматељ равноправан сценаристи и редитељу) и **произвођача филмског дела односно продуцента**. Сматрамо да је неопходно да истакнемо, без улажења у питање намере, да предметна тенденција која је постала уобичајена иде у корист даљој деградацији директора фотографије као равноправног аутора и своди га на пуког извршиоца физичког посла иако је његов интелектуални рад, идеја, слобода уметничког и стручног стваралаштва заштићена релевантним законима.

Такође, и следеће утврђене тенденције у досадашњим уговорима су такве да главним сниматељима као коауторима на филмском делу угрожавају ауторски допринос и његову супстанционалну вредност. Наиме, чест је случај да је уговорима одређено да 1) продуцент није дужан да искоришћава имовинска ауторска права која су му пренета, као и да 2) исплатом договореног износа накнаде није дужан да директорима фотографије у будућности исплаћује било какве додатне новчане износе.

Ни ове тенденције нису у складу са позицијом директора фотографије као главних сниматеља у смислу ЗАСП. Наиме **ЗАСП у члану 71** прописује које последице наступају код оних лица која су уговором стекла имовинска ауторска права уколико их не искористе у одређеном року, као и у члану **92 став 3 ЗАСП** у којем је прописано да је продуцент дужан да користи завршено филмско дело.

Додатно, **чланом 70 ЗАСП** прописано је право аутора који је уступио или пренео имовинска ауторска права да се у одређеном року након отпочињања коришћења ауторског дела у чијем је он стварању учествовао, обрати стицаоцу права са захтевом да се измени висина уговорене и плаћене накнаде на име уступања односно преноса имовинских ауторских права претходним уговором односно да се практично уговор анексира тако што ће та накнада бити увећана, у случајевима када постоји

очигледна несразмера између висине одређене и исплаћене ауторске накнаде по уговору између продуцента и директора фотографије када је филмско дело настајало и добити коју је продуцент остварио на тржишту коришћењем тог филмског дела. У том смислу предметни члан ЗАСП прописује и обавезу продуценту да директору фотографије као главном сниматељу тј. коаутору филмског дела које је продуцент даље користио, обезбеди увид у финансијску документацију из које директор фотографије може утврдити колику добит је филмско дело остварило и да ли постоји очигледна несразмера између ауторске накнаде коју је он примио на име уступања односно преноса права и добити коју је по основу тих права остварио продуцент.

Између осталог и из разлога наведених у претходном ставу, али и из разлога ојачавања позиције директора фотографије као несумњивих аутора филмски дела, која позиција им се често оспорава, свођењем њихове улоге на извршилачке задатке, је јако важно, приликом уговарања уговорне накнаде, раздвојити структуру те накнаде на ону која се односи на извршилачке делове посла у фази припреме, фази снимања и фази постпродукције од накнаде на име уступања или преноса имовинских ауторских права на филмском делу (ауторска накнада). Такво раздвајање је и од круцијалне важности у случају раскида уговора из неког од разлога, где је јасно да у таквом случају, продуцент стиче имовинска ауторска права од директора фотографије само на оним сегментима ауторског дела која су до тада настала и искључиво ако је исплатио сразмерну накнаду на име уступања односно преноса таквих права. У случају када та накнада није раздвојена, таква ситуација је подложно тумачењима и субјективности, где продуцент може тврдити да је исплатио накнаду на име уступања односно преноса права, иако то није био случај.

Сходно свему наведеном, САС објављује предметни водич који садржи законодавни оквир, његово тумачење, начине примене и његовог кршења у пракси, како би сви учесници у аудиовизуелној индустрији били свесни опсега својих права, али и обавеза и како би заједнички радили на унапређењу међусобне сарадње, како ничија позиција не би била угрожена или мање вредна, а међусобна права и обавезе се поштовале. Жеља је да се јасно истакну разлике између извршилачког дела посла директора фотографије од ауторског стваралаштва директора фотографије, јер иако се међусобно прожимају, не доносе ни исти опсег права, нити исти опсег обавеза. Закон о ауторском и сродним правима као веома строго формулисан пропис, који одређује неке од најчвршћих писаних форми за уговоре из домена интелектуалне својине, конципиран је тако како би истакао енормну важност чињенице поседовања ауторских права, јер су она, иако бестелесна једнако вредна имовина као примера ради непокретности као што су куће, станови и слично односно покретне ствари као што је аутомобил. У том смислу, сниматељи слике желе да ту законом признату позицију очврсну, а да притом не угрожавају ниједно туђе право прописано законом.

Супротно од наведеног, Закон о облигационим односима, и његово регулисање општег уговора о наруџбини који се у пракси индустрије односи на извршилачке делове посла директора фотографије није толико формално структуриран и омогућује разне врсте преговарања и прављења компромиса уз јасну разлику ко је наручилац, а ко је посленик односно извршилац, али је такође примећена тенденција у досадашњим уговорима таква да се угрожава једно од основних начела облигационог права и то **начело једнаке вредности давања између уговорних страна**, где се у уговорима примећује да иако продуцентима као наручиоцима већ припада доминантнија улога у смислу права и обавеза самом чињеницом да су инвеститори неког пројекта, директори фотографија често потписују уговоре у којима је енормна диспропорција између обавеза директора

фотографије у односу на обавезе продуцента, а посебно у домена могућности и начина раскида уговора. Типским уговором који садржи минимум оквирних принципа који би требало да буду заштићени у случају директора фотографије, а који је део смерница које прате овај водич, покушано је отклањање и те врсте диспропорција, које се не тичу ауторских права, уз потпуно поштовање другог начела облигационог права, а то је аутономија воље, те посебно уважавајући и реалне потребе продуцентата као учесника на тржишту искоришћавања ауторских филмских дела, али и законску обавезу директора фотографије да свој извршилачки посао обаве на најбољи могући начин, савесно, према свом најбољем знању и искуству и правилима струке.

Судска заштита

У последњем делу водича, удружење скреће пажњу својим члановима као и целокупној заинтересованој јавности да Закон о ауторском и сродним правима прописује могућност заштите ауторских права преко надлежног суда у Републици Србији. Специфичност је та да је у првом степену за заштиту ауторских права искључиво задужен Виши суд у Београду, као суд специјализован за суђење у споровима који се тичу интелектуалне својине. Предметни водич, као и смернице које га прате, намењени су управо томе да учесници у индустрији избегну било каква неслагања, посебно по питању ауторских права, са циљем да се све врсте правних спорова избегну и превентивно предупреду, али напомиње да је суд последњи степен одбране ауторских права када су она евентуално угрожена.

Закључак: Предметни водич представља оквирни и примарни преглед опсега права и обавеза сниматеља слике у Републици Србији, посебно из домена заштите ауторских права сниматеља слике као (ко)аутора на филмским делима, али и прожимање тих права и обавеза са правима и обавезама других ауторских или продуцентских учесника у филмској индустрији и његов циљ је да подигне свест самих учесника у индустријском послу о међусобним односима, како би и сама индустрија и њена уговорна пракса остварила жељени просперитет и додатни квалитет, а права свих учесника била упозната, заштићена и поштована.

Израда водича део је пројекта Српске асоцијације сниматеља који суфинансира УФУС АФА ЗАШТИТА.

Водич израђен у сарадњи са адвокатом Лазаром С. Павловићем.

У Београду,
04.03.2025.

Српска асоцијација сниматеља, САС